

preiskavi sta bila aretirana in osumljena dejanja brata Mc Namara, dva vidna voditelja A. F. D. v San Francisku. Kakor l. 1886. za voditelje osumljene prvega atentata v Chikagu, so tudi sedaj delavske organizacije širom Amerike in sveta povedle akcijo za osvoboditev teh dveh voditeljev, češ, da gre za enak poizkus justičnega umora, kakor so ga zagrešili pred leti v Chikagu. Ko je podpirala to akcijo že vsa država in so nabrali že čez $\frac{1}{4}$ milijona dolarjev za obrambo, sta na razpravi brata Mc Namara priznala, da sta atentat res zasnovala in sama izvedla. Udarec za delavsko gibanje je bil še hujši, kakor bomba l. 1886. A. F. D. je izgubila vsak vpliv med delavskim razredom, delavstvo je zapuščalo organizacije in izgubilo vsako zaupanje v voditelje, kapital je triumfirал in izrabil ta polom za še hujši pritisk.

Ker se je dvolična vloga A. F. D. pokazala za delavstvo tako škodljiva, na drugi strani pa je povečani pritisk kapitala krepil odpor, je med delavstvom sedaj prevladala radikalna organizacija: Industrial Workers of The World (I. W. W.) ali Wobliji, katere prvi kongres se je vršil l. 1905. in so na njem prišli do izraza vplivi tedanje ruske revolucije. V program je kongres sprejel tudi točko o odpravi kapitalizma. V vrste Woblijev so se včlanili vsi radikalni elementi med anarhisti, Trade unionisti, marksisti in reformisti. Sprva sta se borili v nji dve frakciji, radikalna in oportunistična. L. 1908. pa je popolnoma prevladala prva in Wobliji so ostali vodilna delavska organizacija v Zruženih državah do njihovega vstopa v vojno in še med vojno.

I. W. W. je v nasprotju z A. F. D. organizirala predvsem najslabše plačani proletariat, v prvi vrsti tekstilce. Organizirala je tudi priseljeniško delavstvo. Odklanjala je teror in uveljavljala načelo, da je moč delavstva v številu organiziranih delavcev. Glavno sredstvo v borbi proti kapitalu pa mora biti sabotaža. Njena glavna zahteva je bila, da smejo podjetniki zaposlovati samo organizirane delavce, s čimer je hotela dvigniti svojo moč. Zaradi tega je tudi izbruhnulo največ stavk, ki so bile pogosto zelo krvave.

(Dalje prih.)

Kritika

MILENA MOHORIČEVA, KORENOVE SAŠE UČNA DOBA. Povest iz življenja slovenske učiteljice. 1940. Zenska založba Belo-modra knjižnica v Ljubljani. 282 str.

Ko se srednješolka Saša Korenova po prvem odkritju predmestne mizerije in bede sploh spet znajde v meščanskem okolju — v razkošnem stanovanju bogate prijateljice, jo nenadoma zgrabi obup. Sredi občudovanja dragocenega pohištva, starinskih slik in okusne keramike spozna ob „vsakdanji“ misli, koliko časa tu vsak dan brišejo prah, „da bi ista misel obšla tudi njeno mater, medtem ko bi oče užival samo lepoto“ (str. 73). V obup jo spravlja zavest, da ni samo del ljubljenega plemenitega očeta, marveč tudi del vsakdanje, mračnjaške matere.

Mati je označena skoraj vseskoz negativno. Njen odnos do moža in hčerke je mrzel in tuj, hkrati pa samoljuben, neuvideven, brezobziren. Primerjava s skoraj vseskoz pozitivno označenim očetom utegne ustvarjati sodbo o zastarelem belo-črnem prikazovanju, lastnem zlasti idealističnim pisateljicam prejšnjega stoletja, ki niso imele prilike spoznavati življenje, kakršno je, zaradi česar so ga — često ne brez spretnosti — posiljevale. Vendar takšna sodba v tem primeru ne drži.

Sašin odnos do očeta pa tudi vsa dediščina, ki jo je prejela po njem, sta dokaj toplo podana: mladostno sanjarjenje, zgodnje vrtanje po smislu življenja, ki jo sprva vrže v bolešno religioznost, kasneje pa v iskanje cilja v tostranosti, mržnja do formalistične meščanske utesnjenosti — vse to so prvine, ki je zrastle iz njih nekaj občutja polnih oznak in prizorov in bi zmogle oblikovati še več, če bi ne bila Saša taka tipična očetova hči. Sašin oče je romantik in jesenski plod njegovega hrepenenja, ljubezen do pevke Marije, ostane nedosegljiva modra cvetka — nedosegljiva, da se ne

osuje njen čar. Kajti dovolj prepričljivih vnanjih vzrokov za to nedosežnost ni, zlasti, ker nam ostaja avtorica dolžna tajinstveno zgodbo Marijine preteklosti, ki jo v 2. poglavju II. dela nakazuje. Kot je gospa Marija simbol Korenovega hrepenenja po lepšem, višjem življenju, tako je njegova žena Margareta simbol konvencionalnosti in notranje praznote, njun zakon pa tipična meščanska razkrajevalnica življenja, katero razbiti ni v njegovih močeh.

Saša se zgrozi ob spoznanju, da je v njej tudi materina dediščina, kasneje pa nikoli ne razmišljata ne ona ne avtorica, kako se prav za prav ta dediščina razvija in uveljavlja.

Sašina mati ni neumna ženska in njenega nadutega pobožnjaštva še zdaleč ni mogoče spraviti v sklad z njeno kasnejšo racionalistično izjavo o potrebi strahovanja ljudstva s peklom (str. 215). Dvoboj med njo in nad vsakdanjost vzvišeno gospo Marijo kljub avtoričinemu poseganju v potek dogajanja ne izpade za drugo tako ugodno, kot si ta z avtorico vred želi, ker postaneta obe preveč nestrpni. Kljub vsej kričavi brezobzirnosti in omejeni samoljubnosti ostaja Margareta vendarle predstavnica dolžnosti — v zvezi z okoljem in lastnim delovnim področjem pač takšnih dolžnosti, kakršne ji je naprtil meščanski družbeni kodeks, po naravi pa dolžnosti in stvarne življenjske presoje sploh — in prav to utegne biti tisto, kar deduje Saša po njej.

Da se mladoletna in še dokaj romantično nastrojena Saša nad seboj zgrozi, ko se zasači ob že omenjeni prozaični presoji meščanskega bogastva, je psihološko razumljivo; zanimivo pa je, da v delu ne izzveni, da je prav takšno gledanje, kot je Margaretino, gledanje delovnega, doslej le prečesto nesvobodnega človeka, in da tudi takšen droben in suhoparen dvomek lahko pomaga prevrednotiti občeveljavne vrednote in najti razumevanje za utesnjence in zasužnjence.

Tako je kljub nekaterim močnim socialnim činiteljem, ki meščansko vzgojeno dekle v nekaj letih oblikujejo v novo smer, Sašina socialna pot, kot je nakazana v zadnjem delu knjige, le premalo jasno utemeljena.

Šele ta četrti del opravičuje podnaslov knjige: „Povest iz življenja slovenske učiteljice“, kažoč Sašino požitvalno delo med ljudstvom na vasi. Zdi se, da Mohoričeva, ko je delo začela, še ni vedela, kako in kje ga bo zaključila. Zadnji del je celota zase, ki bi zaslužila obdelavo v samostojni knjigi, vsaj v brošuri. Kajti ta del se kljub nadrobno, očitvidno „na terenu“ proučenemu gradivu približuje reportažnemu slogu, skušajoč zgrabiti eno najbolj žgočih vprašanj pri nas — gospodarsko in kulturno rast zaostale slovenske vasi — na poljudno vzgojen način.

Sodeč po raztegnjenosti prvih poglavij IV. dela, je bila prvotna zasnova tega dela širša: na podlagi nadrobnega opisa vaških razmer in učiteljstva bi človek pričakoval, da bo to učiteljstvo plastično vpleteno v razvoj dejanja; kasnejši potek pa dokazuje, da se je Mohoričeva iz neznanih vzrokov zadovoljila s kratkim referatom, v katerem je zlasti z učiteljstvom kar mimogrede opravila, omenjajoč ga le na splošno sprva kot sodelavca Sašinih načrtov, kar psihološko s poprejšnjimi oznakami posameznikov niti najmanj ni utemeljeno, koj nato pa kot Saši tuj živelj, ki noče več imeti ž njo opravka. Stvarni razlogi za ta nenadni preobrat učiteljstva so le bežno nakazani, čeprav so vzrok Sašine kazenske premetitve.

Saša ni revolucionarka; njena naslonitev na skupno delo z učiteljstvom kakor tudi njene tedanje in kasnejše samostojne „socialne reforme“ so priložnosten plod njene humanosti. Vrsta činiteljev, ki so ji v gimnazijski dobi poglobljali socialno čustvovanje in spoznavanje družbenih razlik, se še ni strnila v izdelano ideologijo. Bilo bi pričakovati, da bo vse te socialne činitelje, ki Sašo zlasti čustveno oblikujejo, pomagal umsko urediti in ideološko podkrepiti njen fant Janez, ki ni samo zrelejši po letih, marveč je že tudi vključen v sistematično delo, zaradi katerega se mora kasneje pet let pokoriti

v zaporu. Zanimivo pa je, da je ta „revolucionar“ v zasebnem življenju več ko brezbarven in da svojega dekleta noče obremenjevati s svojo miselnostjo. Nič čudnega, da o kakšnem resničnem prijateljstvu pa tudi erotiki med obema ni govora. Ves njun odnos je mrzel in neživljenjski in utemeljuje Sašino nadaljnjo pot bolj kot službo dolžnosti kakor pa kot notranjo nujnost.

Mohoričeva dopušča, da Saša hlastno grabi po socialnem delu, da bi prekrivala svojo notranjo razbolelost — Sašina vnema je tolikšna, da po petih letih niti ne ve, da je zaročenec že odslužil kazen! — v resnici pa je vse to v veliki meri le podzavestno sredstvo avtorice, da ji ni treba prikazovati prav tam, kjer dá slutiti osrednje življenje — praznoto.

Saša ni to, kar hoče biti, zato ne more biti eno ne z možem ne z ljudstvom. Z voljo in razumom je pri obeh, s čustvom pa beži v neodgoneljiva vseмирja, ki so bila in bodo predmet osrednjega življenja samotnih, religioznih duš. To je očetova stran Saše, ki je, čeprav zgolj nakazana, bolj življenjska kot pa njena pot za dolžnostjo.

Ko Janez, ki je svoje bivanje v zaporu za študij tako temeljito izkoristil, da mu je preostala do diplomskega izpita na tehniki le (?) še (!) izdelava risb, Sašo sredi njenega novega vse žrtvujočega življenja preseneti z zahtevo, naj s svojim delom preseka in naj gre ž njim („Prve so dolžnosti, ki jih imava zdaj drug do drugega“ — zatrjuje bivši in bodoči „revolucionar“!) je Saša z avtorico vred prepričana, da se ga mora „z vsem žarom okleniti“; nekje na dnu, prav skrita in nevidna pa je ostala rana“ (str. 279). „Med njenim osebnim življenjem in delom, ki se ga je z vsem svojim bistvom oklenila, je zazijal prepad. Ali ga bo kdaj premostila?“ se vprašuje Mohoričeva na koncu knjige in meni, da je našla pozitiven odgovor in potrdilo v Janezovi veri in zvestobi do stvari, ki je tudi njena stvar.

Tak zaključek ne zadovoljuje. Mogoče namerava Mohoričeva tej prvi knjigi priključiti nadaljevanje: za Sašino „učno dobo“ dobo iskanja njej ustrezajoče življenjske poti („Wanderjahre“), ki ji izvojuje končno soglasje med notranjim življenjem in delom, ali pa jo razbije v stopnjevanem konfliktu med obema. — Želeti pa bi bilo več sozravnosti in zgoščenosti.

Prvi obširnejši tekst Mohoričeve priča, koliko razmišlja avtorica o življenju, kako vrta v njegovo problematiko in kako teži, prikopati se do jasnosti ob študiju resničnosti. Če njeni liki le niso dovolj plastični, bo iskati vzrokov drugje. Samo močna čustva in strasti zmorejo ustvariti v umetnosti nekaj resnično živega; še tak razum in še tolikšna volja ne prečarata črnila v kri. Zdi se, da Mohoričeva ne razpolaga s prebogato tvorno fantazijo in da je najmočnejša tam, kjer najde oporo v lastnem življenju. — Čeprav pa je vsa problematika nakazana bolj v referiranju kot v napetem dogajanju, je knjiga idejno aktualna in se dotika prav tistih vprašanj, ki najbolj silijo k razmišljanju. Jezik je preprost, toda včasih bled in neizdelan. Poln je tudi stilističnih, sintaktičnih, morfoloških pa tudi prayopisnih nerednosti in pomanjkljivosti.

M. B.

Kronika

DVA DOKUMENTA

Andrej Tratnik

Januarska številka „Misli in dela“ in za njo „Jutro“ od 16. febr. 1941 sta objavila proglas „Na skupno delo!“, ki so ga podpisali poleg znanih voditeljev OJNS dr. Branka Vrčona in inž. Jožeta Rusa in ljudi iz vodstva slovenske SDS (dr. Vladimir Šuklje) še skupina manj znanih ter popolnoma neznanih uradnikov in kmečkih sinov „napredne struje“.